

บทสรุป

วิวัฒนาการด้านความคิดและผลงานของอ็องเดร มาลโรซ์

ชีวิตอันยืนยาวของมาลโรซ์ทำให้เขาต้องรับรู้และมีส่วนร่วมในเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญของโลกที่มีผลสะท้อนต่อมนุษยชาติหลายครั้ง ตั้งแต่วัยเด็กและวัยรุ่น สภาพสังคมฝรั่งเศสช่วงหลังมหาสงครามโลกครั้งที่ 1 ซึ่งสร้างความหายนะ ความสับสนวุ่นวายทางเศรษฐกิจ สังคม และก่อให้เกิดวิกฤตทางใจและทางปัญญา มีส่วนทำให้เขาเกิดสำนึกขบถ เขาปฏิเสธที่จะเรียนต่อระดับมัธยมปลาย ต้องการทุ่มเทเวลาให้กับการศึกษาหาความรู้ในเรื่องที่เขาสนใจด้วยตนเองอย่างจริงจัง ด้วยการอ่านหนังสือ โดยเฉพาะเรื่องวรรณคดีและศิลปะ การตระหนักถึงผลร้ายของสงคราม ประกอบกับการอ่านหนังสือของนักปรัชญาทิเตและปีศาจกาล ทำให้เขารู้สึกหมดศรัทธาในพระเจ้า (agnostique) และ หมกมุ่นครุ่นคิดเกี่ยวกับความไร้สาระของชีวิต ชะตากรรม ความตายและการแสวงหาความหมายในชีวิตมนุษย์ ซึ่งจะกลายมาเป็นแก่นเรื่องสำคัญในงานประพันธ์แทบทุกเรื่องของเขาคต่อมา

การค้นวรรณกรรมเก่าจากร้านหนังสือริมแม่น้ำแซน ไปเสนอขายให้เจ้าของหอศิลป์เพื่อจัดพิมพ์ใหม่พร้อมภาพประกอบฝีมือศิลปินรุ่นใหม่ ทำให้มาลโรซ์มีโอกาสรู้จักกับกวี นักเขียน และศิลปินหัวก้าวหน้าในยุคนั้น และทำให้เขาได้ทำงานในฐานะบรรณาธิการวารสาร นักเขียนบทความเชิงวิจารณ์ด้านวรรณคดีและศิลปะ ตลอดจนได้มีโอกาสตีพิมพ์เผยแพร่ผลงานประพันธ์แนวใหม่ของตนตั้งแต่อายุยังน้อย (ต้นๆ ยี่สิบ) เขาตั้งข้อสังเกตว่า การสร้างสรรค์งานศิลปะในฝรั่งเศสและยุโรปที่สืบทอดอารยธรรมกรีก-โรมันมาเป็นเวลานานนั้น ได้มาถึงจุดที่พบทางตันแล้ว จำเป็นต้องหาแรงบันดาลใจใหม่มาจากแหล่งอารยธรรมอื่นๆ บ้าง ดังเช่นศิลปินหัวก้าวหน้ากลุ่มคิวบิสม์ ที่สร้างผลงานจิตรกรรมโดยรับแรงบันดาลใจจากศิลปะแอฟริกา มาลโรซ์สนใจเรื่องจีนและศิลปะตะวันออก-เอเชีย (ที่ได้ชมจากพิพิธภัณฑ์กิมต์และที่ได้อ่านงานค้นคว้าของนักวิจัยจากสถาบันฝรั่งเศสแห่งปลายบูรพทิส) จึงใฝ่ฝันที่จะเดินทางไปหาแรงบันดาลใจใหม่ๆ จากเอเชีย ครั้นปัญหาเศรษฐกิจรุนแรง เนื่องจากหุ้นที่ซื้อไว้ทั้งหมดสูญค่าในช่วงเศรษฐกิจโลกตกต่ำ เขาจึงตัดสินใจออกเดินทางไปผจญภัยในอินโดจีน เพื่อแสวงหาความแปลกใหม่ทางสุนทรียศาสตร์จากประติมากรรมเขมร และหารายได้จากการขายศิลปวัตถุเพื่อดำรงชีวิต แต่ตัวเขากับภรรยาและเพื่อนต้องถูกดำเนินคดี ถูกกักบริเวณให้อยู่ในพนมเปญหลายเดือน เหตุการณ์นี้ทำให้เขาได้ค้นพบว่าชาวพื้นเมืองถูกเจ้าอาณานิคมชาวฝรั่งเศสกดขี่อย่างไร้ความยุติธรรม มาลโรซ์หันมาสนใจการเมือง และเปลี่ยนแนวการเขียนจากงานประพันธ์ประเภทฟุ้งฝันมาเป็นการเขียนบทความโจมตีเจ้าอาณานิคมซึ่งเป็นเพื่อนร่วมชาติของเขาเอง จนต้องถูกบีบบังคับให้เดินทางกลับฝรั่งเศส ประสบการณ์ตรงที่ได้จากการใช้ชีวิตในอินโดจีนและข้อมูลเกี่ยวกับการขบถของกรรมกรคอมมิวนิสต์ในจีนถูกนำมาใช้มาเป็นวัตถุดิบในการประพันธ์นวนิยาย

ชุดเอเชีย 3 เรื่อง คือ **ผู้พิชิต** (1928) **ราชมรรคา**(1930) และ**มนุษย์ภาวะ**(1933) เพื่อเสนอความคิดขบถ เพื่อต่อต้านความไร้สาระและชะตากรรม

นับตั้งแต่ปีค.ศ. 1933 มาลโรซ์ร่วมกับสมาคมนักเขียนและศิลปินแนวปฏิวัติต่อต้านอำนาจเผด็จการของฮิตเลอร์และของสตาลิน และต่อมาเมื่อเห็นรัฐบาลสเปนถูกนายพลฟรังโกยึดอำนาจ จนเกิดการต่อสู้กลายเป็นสงครามกลางเมือง มาลโรซ์ตัดสินใจช่วยเหลือฝ่ายรัฐบาลรีพับลิกันโดยรณรงค์หาทุนซื้อเครื่องบินมือสองและรับสมัครนักบินอาสาสมัครจากนานาชาติ ก่อตั้งกองบินน้อยเพื่อต่อสู้กับฝ่ายปรปักษ์ แต่พอสถานการณ์คับขัน มาลโรซ์ต้องออกตระเวนหาทุนจากสหรัฐอเมริกาและแคนาดา เพื่อช่วยเหลือโรงพยาบาลในสเปน เขาจึงเขียนนวนิยายเรื่อง**ความหวัง** (1937) ก่อนจะถ่ายทำเป็นภาพยนตร์เพื่อตีแผ่ความเลวร้ายของพวกฟาสซิสต์ ทำให้มาลโรซ์ได้ชื่อว่าเป็น “นักเขียนที่เข้าร่วมพันธกิจของสังคม” (écrivain engagé) อย่างเต็มตัว จากนั้นเขาไปเป็นทหารอาสาสมัครต่อสู้กับกองทัพนาซีเยอรมันที่เข้ามายึดครองฝรั่งเศสในปีค.ศ. 1940 และค.ศ. 1944 ได้รับบาดเจ็บ ถูกจับเป็นเชลย และได้เป็นผู้บังคับกองกำลังอัลซาสลอแรน (Brigade Alsace Lorraine) ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 ยุติ

ประสบการณ์ตรงจากสงครามในสเปนและฝรั่งเศส ทำให้มาลโรซ์ตระหนักว่าสงครามมีพลังของความเลวร้ายรุนแรงและหนักหน่วง ยากที่มนุษย์จะต่อสู้ให้ได้ชัยชนะ เขาจึงหันมาเชื่อว่าพลังอำนาจของมนุษย์ด้านการสร้างสรรค์งานศิลปะที่ยิ่งใหญ่สามารถต่อต้านชะตากรรมและกาลเวลาได้ เพราะแม้ผู้สร้างจะจบชีวิตไปแล้ว แต่ผลงานจะยังคงดำรงอยู่ได้อีกนาน เขาเสนอแนวคิดนี้ผ่านตัวละครปัญญาชนในนวนิยายเรื่อง **ต้นวอลนัทแห่งอัลเดนมูร์ก** (1943) ซึ่งเป็นนวนิยายเรื่องสุดท้าย แล้วหันไปทุ่มเทเวลาเขียนความเรียงเกี่ยวกับศิลปะ เพื่อยกย่องอัจฉริยภาพของศิลปิน ที่สามารถสร้างสรรค์งานแข่งกับพระเจ้า ชะชะตากรรมและความตายได้ ดังเห็นได้จากความเรียงว่าด้วยศิลปะ**ชุดจิตวิทยาศิลปะ**(1947-1949) **เสียงแห่งความเจ็บ**(1951) **พิพิธภณฑ์ในมนทัศน์ว่าด้วยประติมากรรมโลก** (1952-1954) และ **รูปแปรแห่งทวยเทพ**(1957,1974-1976)ซึ่งพิมพ์เผยแพร่ก่อนมรณกรรมของเขาไม่กี่เดือน

สำนึกขบถทำให้มาลโรซ์ไม่ยอมรับขนบหรือกรอบเกณฑ์การประพันธ์ที่มีอยู่เดิม เมื่อเขียนนวนิยายเขาจะเสนอรูปแบบการเขียนใหม่ เช่นนำกลวิธีของการเขียนข่าวของนักหนังสือพิมพ์ กลวิธีของจิตรกรและนักสร้างภาพยนตร์มาผสมกับกลวิธีทางวรรณศิลป์ และให้ตัวละครสนทนาถกเถียงกันเรื่องศิลปะ เมื่อเขียนหนังสือประเภทอัตชีวประวัติ เขาจงใจไม่ทำตามขนบการเขียนแบบเดิมๆ ไม่เล่าชีวิตส่วนตัว แต่จะเล่าเฉพาะชีวิตทางสังคม ในฐานะที่เขาเป็นนักเขียน เป็นรัฐมนตรีที่ได้เดินทางไปพบปะกับประมุขของหลายประเทศ และได้เยี่ยมชมสถานที่สำคัญทางศิลปวัฒนธรรม ซึ่งเขาคิดว่าน่าจะเป็นประโยชน์ต่อชนรุ่นหลังมากกว่า เขาถือว่าประสบการณ์ชีวิตเป็นวัตถุดิบ เขาจึงไม่ต้องการนำมาใช้อย่างตรงไปตรงมาและต่อเนื่อง แต่จะใช้ความทรงจำเรียกอดีตกลับมา โดยไม่เรียง

ตามลำดับเวลา และเพิ่มเติมบทสนทนาระหว่างตัวเขาและคู่สนทนาซึ่งเป็นบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์ด้วยข้อมูลจากหนังสือที่เกี่ยวข้องเข้าไปด้วย และผสมผสานเรื่องแต่ง (fiction) เข้าไป โดยตัดตอนเอาบางฉากของนวนิยายเชิงอัตชีวประวัติที่ได้พิมพ์เผยแพร่ไปแล้ว มาเสนอซ้ำเพื่อเน้นย้ำสาระที่กินใจเป็นพิเศษด้วย มาลโรซ์ไม่จำกัดงานเขียนของเขาในรูปแบบประเภทใดประเภทหนึ่ง หนังสือ **ปฏิภาณแห่งความทรงจำ** (1967) กลายเป็นภาคแรกของหนังสือเชิงอัตชีวประวัติขนาดยาว **เรื่องกระจกส่องอันตราย** (1976) เป็นทั้งเรื่องเล่าร้อยแก้ว บันทึกการเดินทาง บทกวี ข้อคิดพินิจนึกเชิงอภิปรายเกี่ยวกับศิลปะ ชีวิต และความตาย ฯลฯ จึงได้รับปฏิกิริยาทั้งเชิงลบและเชิงบวกจากผู้อ่าน ฝ่ายหนึ่งหาว่ามาลโรซ์เป็น “จอมลวงโลก” (un mythomane) อีกฝ่ายแสดงความชื่นชมว่าผลงานประพันธ์ของเขามีความเป็นสมัยใหม่ (la modernité)

ในช่วงทศวรรษ 1970 วงวิชาการในประเทศฝรั่งเศสกำลังสนใจการวิจารณ์วรรณกรรมแนวโครงสร้างนิยมหรือแนวที่เน้นมรดกกรรมของผู้แต่ง ฯลฯ มาลโรซ์เสนอแนวการวิจารณ์ส่วนกระแสเน้นการวิเคราะห์อัจฉริยภาพของผู้ประพันธ์ กระบวนการสร้างสรรค์ตัวละครและผลงานชิ้นเอกที่มีลักษณะโดดเด่นเฉพาะตัว และเน้นปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวบทวรรณกรรมกับผู้อ่าน การวิจารณ์วรรณกรรมแนวนี้ของมาลโรซ์ไม่เป็นที่นิยมในหมู่นักวิชาการในคริสต์ศตวรรษที่ 20 แต่เป็นที่ชื่นชอบของนักเขียนทั้งในและนอกประเทศฝรั่งเศส (ดูบทที่ 4)

การวิจารณ์ศิลปะและข้อเขียนว่าด้วยศิลปะของมาลโรซ์จากผลงานของนักวิชาการและนักประวัติศาสตร์ศิลป์โดยทั่วไปซึ่งเน้นการศึกษาเชิงประวัติ การวิเคราะห์หรือการศึกษาเชิงทฤษฎี เพราะมาลโรซ์ได้ถ่ายทอดแนวคิดและวิธีการวิจารณ์ศิลปะของโบคแลร์ กวีและนักวิจารณ์ศิลปะแห่งคริสต์ศตวรรษที่ 19 ซึ่งเขายกย่องว่าเป็น “ครู” และเป็น “หนึ่งในบรรดานักวิจารณ์ที่ดีที่สุดของฝรั่งเศสและของยุโรป” มาประยุคต์ใช้ มาลโรซ์ให้ความสำคัญแก่ตัวงานศิลปะ พยายามเข้าใจงาน พยายามเข้าถึงแก่นสาระที่ลึกซึ้งของงาน โดยใช้อารมณ์ความรู้สึกและความเห็นอกเห็นใจเข้าจับ แล้วจึงวิเคราะห์ปฏิกิริยาทางอารมณ์ของตนเองควบคู่กันไป รวมทั้งวิเคราะห์ว่าศิลปินมีกลวิธีหรือกระบวนการสร้างสรรค์อย่างไรจึงสามารถทำให้ตัวผู้วิจารณ์เกิดความชื่นชมประทับใจได้ ต่อจากนั้นจึงทำการประเมินคุณค่า มาลโรซ์เห็นร่วมกับโบคแลร์ที่กล่าวว่า “กวีหรือผู้สร้างสรรค์คือนักวิจารณ์ที่ดีที่สุด”¹ เพราะมีทั้งความรู้สึกอ่อนไหว มีจินตนาการ มีญาณหยั่งรู้ (intuition) และเนื่องจากเป็นศิลปินด้วยกันจึงหยั่งซึ่งถึงกันได้เร็ว แม้จะข้ามสาขากันก็ตาม นอกจากนี้เขายังเห็นร่วมกับโบคแลร์ในแง่ที่ใช้วรรณศิลป์นำเสนอทวิวิจารณ์ ทำให้สามารถกระตุ้นหรือโน้มน้าวให้ผู้รับรู้สึกประทับใจ สามารถเห็นภาพและคิดต่อได้ การสืบทอดแนวคิดและวิธีการวิจารณ์ศิลปะของโบคแลร์เช่นนี้ มีผลทำให้ความเรียงว่าด้วยศิลปะของมาลโรซ์ อัน ได้แก่ **จิตวิทยาศิลปะ** (1947-1949) **เสียงแห่งความเจ็บ** (1951) **พิพธิภยันต์ในมโนทัศน์ว่าด้วยประติมากรรมโลก** (1952-1954) และ **รูปแปรแห่งทวยเทพ** (1957-1976) ก่อให้เกิดปฏิกิริยาแก่ผู้รับทั้งเชิงบวกและเชิงลบ (ดูบทที่ 4)

อย่างไรก็ตาม มาลโรซซ์ก็พัฒนาแนวคิดและแนวทางให้ต่างจากต้นแบบมาก เช่นขณะที่กวีไบคแลร์เชื่อว่าผู้สร้างสรรค์มีอัจฉริยภาพเนื่องจากได้รับพรจากพระเจ้า แต่มาลโรซซ์คิดว่าองค์ประกอบของอัจฉริยภาพได้แก่ ความรัก ความเห็นใจต่อเพื่อนมนุษย์ร่วมโลก และศรัทธาในความยิ่งใหญ่ของมนุษย์ด้วยกันเอง ไม่ใช่ศรัทธาในพระเจ้า สำหรับมาลโรซซ์ศิลปะนั้นถึงจะไม่ใช่ศาสนา แต่ก็ป็นรูปแบบหนึ่งของศรัทธา นอกจากนั้นมาลโรซซ์ยังคิดต่างจากไบคแลร์ในเรื่องความงาม เพราะเห็นความงามเป็นเพียงหนึ่งในเกณฑ์สำคัญของงานศิลปะเท่านั้น มิใช่เป็นสิ่งสำคัญที่สุด มาลโรซซ์ผู้มีชีวิตอยู่ในคริสต์ศตวรรษที่ 20 ได้มีโอกาสเข้าถึงงานศิลปะมากกว่าไบคแลร์ และมีโอกาสเดินทางเกือบรอบโลกและได้เห็นผลงานชิ้นเอกของอารยธรรมต่างๆจากแทบทุกประเทศ จึงได้เขียนหนังสือเกี่ยวกับศิลปะนานาชาติไว้มาก จนมีผู้เรียกเขาว่า “ผู้มองเห็นการณ์ไกลเกี่ยวกับศิลปะโลก” (*Le visionnaire de l'art mondial*)² นอกจากนั้นยังได้เสนอแนวคิดทฤษฎีใหม่ๆ เช่นทฤษฎีเกี่ยวกับพิพิธภักษ์ในมโนทัศน์ ทฤษฎีว่าด้วยการแปรสภาพของงานศิลปะ รวมทั้งแนวทางการเข้าถึงศิลปะด้วยวิธีการเปรียบเทียบ

ผู้วิจัยสนใจแนวทางการเปรียบเทียบศิลปะตะวันตก-ตะวันออกของมาลโรซซ์เป็นพิเศษ มาลโรซซ์เสนอแนวคิดนี้ไว้ตั้งแต่ปีค.ศ. 1922 ในสูจิบัตรงานแสดงภาพของศิลปินกรีกชื่อกาลานีสส์ และนำมาใช้ในความเรียงเรื่องเสน่ห์ตะวันออก (1926) และต่อมาก็นำเสนอในบทสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างบารอน คลาปิก กับคามะ จิตรกรและนักดนตรีชาวญี่ปุ่นในนวนิยายเรื่อง **มนุษย์ภาวะ** ต่อจากนั้นก็เสนอผ่านการสนทนาระหว่างผู้เล่าเรื่อง (มาลโรซซ์) กับ “เลอบงซ์” คู่สนทนาชาวญี่ปุ่นในเรื่อง **กระจกส่องอันตราย** และที่สำคัญหลังจากที่มาลโรซซ์ได้ไปญี่ปุ่นปีค.ศ. 1974 และเขาได้มีโอกาสชมภาพสำคัญของญี่ปุ่นอีกครั้ง คือ “ภาพเหมือนของซิกะโมริ” (ศตวรรษที่ 12) และ “น้ำตกนาชิ” (ศตวรรษที่ 14) เขาได้วิเคราะห์ 2 ภาพนี้อย่างลุ่มลึกในหนังสือ **L'Intemporel** (จีรังกาล, 1976) โดยเปรียบเทียบภาพญี่ปุ่นกับภาพของศิลปินอิตาลี ปิเอโร เดลลา ฟรานเชสกา และกับภาพวาดของเซซานน์ศิลปินฝรั่งเศส ตามลำดับ

มาลโรซซ์พยายามทำให้ศิลปินตะวันตกเข้าถึงจิตวิญญาณและผลงานของศิลปินตะวันออกเพื่อจะได้เปิดรับแรงบันดาลใจใหม่ๆ ในการสร้างสรรค์ ด้วยการที่เขาพยายามศึกษาและเผยแพร่ศิลปะตะวันออก โดยเฉพาะศิลปะญี่ปุ่น ทำให้ชาวญี่ปุ่นจำนวนมาก ทั้งที่เป็นนักวิชาการ อาจารย์ในมหาวิทยาลัย นักประพันธ์ นักวิจารณ์ศิลปะ นักสะสมงานศิลปะ รู้สึกกตัญญูต่อคุณูปการของมาลโรซซ์ ในหนังสือเรื่อง **Le Japon d'André Malraux** (ประเทศญี่ปุ่นในทัศนะของอ็องเดร มาลโรซซ์) ของมิเชล เตมมง (Michel Temman) มีข้อความในจดหมายของคิโยชิ โคมัทสึ (ซึ่งเป็นนักประพันธ์และนักแปลผลงานของมาลโรซซ์เป็นภาษาญี่ปุ่น และเป็นต้นแบบของตัวละครเกี่ยวในเรื่อง **มนุษย์ภาวะ**) ดังนี้ :

“คุณเป็นหนึ่งในบรรดาชาวตะวันตกน้อยคน ที่รู้จักชาวเอเชียอย่างลึกซึ้ง รู้จักวัฒนธรรม จิตวิทยา การเมืองของพวกเขา และได้มีส่วนร่วมในเหตุการณ์ของบางประเทศในเอเชียด้วย... มีคนสงสัยว่าทำไมคุณถึงมาญี่ปุ่นหลายครั้ง ตอนนั้นเรารู้เหตุผลของคุณแล้ว แน่แน่นอนคุณมาญี่ปุ่นในฐานะผู้เชี่ยวชาญเรื่องศิลปะ แต่ยิ่งไปกว่านั้นคุณมาที่นี่เพื่อสร้าง‘ทางสายใหม่สายใหม่’ และเพื่อสร้างอารยธรรมโลก ซึ่งตั้งอยู่บนฐานของความนับถือในมนุษย์และเสรีภาพ...”

สหรัฐอเมริกาไม่เคยเป็นคู่สนทนาของญี่ปุ่นในด้านวัฒนธรรม คู่สนทนาของญี่ปุ่นในด้านนี้มีอยู่เพียงหนึ่งเดียว คือประเทศฝรั่งเศส ผมเชื่อว่าหากประเทศของผมมุ่งมั่นที่จะรักษาอิสรภาพทางวัฒนธรรมก็ควรจะอยู่เคียงข้างประเทศฝรั่งเศส ซึ่งเป็นมิตรที่ดีที่สุด... ”⁴

นอกจากจะเป็นนักคิด นักเขียน นักศิลปะเปรียบเทียบที่โดดเด่น มาล โรซ์ยังเคยเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรมคนแรกของประเทศฝรั่งเศส ที่สามารถนำแนวคิดและความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับศิลปะและวัฒนธรรมที่ได้เคยเสนอไว้ในงาน ทั้งที่เป็นลายลักษณ์และในรูปของมุขปาฐะ(สุนทรพจน์ ปาฐกถา บทสัมภาษณ์ ฯลฯ) มาทำให้เป็นจริง ระหว่างการดำรงตำแหน่งทางการเมืองเป็นเวลานานติดต่อกันถึง 10 ปี (ค.ศ.1959-1969) ในการนี้ผู้วิจัยเห็นร่วมกับมิกาแอล เดอแซงต์-เชออง(Michaël de Saint-Cheron) ที่กล่าวว่า “นับตั้งแต่ปีค.ศ. 1959 และก่อนหน้านั้น มาล โรซ์ไม่ได้เป็นเพียงผู้กระตุ้นให้เกิดวิสัยทัศน์ใหม่ๆเกี่ยวกับวัฒนธรรมในประเทศฝรั่งเศสเท่านั้น หากแต่เป็นทูตพิเศษที่เผยแพร่อัจฉริยภาพของประเทศฝรั่งเศสให้โลกรับรู้ด้วย”⁵

วิสัยทัศน์ใหม่ของมาล โรซ์นั้น ปรากฏชัดในกิจกรรมด้านวัฒนธรรมอันหลากหลาย ซึ่งมุ่งให้ผู้คนจำนวนมากเข้าถึงงานศิลปะ สนับสนุนการสร้างสรรคงานศิลปะในทุกรูปแบบ ตลอดจนอนุรักษ์พิทักษ์พัฒนามรดกแห่งอดีตด้วยการออกกฎหมาย ซึ่งเกิดผลในทางปฏิบัติอย่างมีประสิทธิภาพยั่งยืนมาจนถึงปัจจุบัน ดังได้เสนอไว้แล้วในบทที่ 3 การที่ผู้วิจัยได้เข้าร่วมประชุมสัมมนาเฉลิมฉลองวาระครบรอบ 50 ปีของ “กฎหมายมาล โรซ์” (loi Malraux) ที่จัดโดยกระทรวงวัฒนธรรมฝรั่งเศส สมาคมอ็องเดร มาล โรซ์และเทศบาลเมืองบอร์โดซ์ ระหว่างวันที่ 15-17 พฤศจิกายน ค.ศ. 2013 เห็นได้ว่าผู้เข้าร่วมสัมมนาจำนวน 200 คนจากทั่วประเทศต่างชื่นชมคุณูปการของกฎหมายฉบับนี้ ที่มีผลทำให้ย่านเก่าในเมืองต่างๆทั่วประเทศฝรั่งเศสอย่างน้อย 103 แห่ง⁶ ได้รับการอนุรักษ์อย่างทั่วถึง ด้วยความร่วมมือของผู้เชี่ยวชาญทุกสาขา กรณีนี้นับเป็นหนึ่งในตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมที่แสดงถึงวิสัยทัศน์ของมาล โรซ์ ผู้ได้รับสมญาว่าเป็น “รัฐมนตรีที่ยังเห็นการณ์ไกล” (un ministre prophétique)⁷

ความมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกลด้านวัฒนธรรมและความมีสันถวไมตรีอัครราชทูตอันดี ขณะติดต่อกับประมุขของประเทศต่างๆ ทำให้มาล โรซ์ประสบความสำเร็จในการยืมผลงานชิ้นเอกของนานาประเทศที่มีอารยธรรมสูง มาจัดนิทรรศการที่ยิ่งใหญ่หลายครั้งที่ปารีส นอกจากนี้ยังเป็นผู้ริเริ่มส่งผลงานชิ้นเอกที่ชาวฝรั่งเศสหวงแหนไปแสดงต่างประเทศด้วย ทำให้เขาได้รับการยกย่องว่าเป็น “รัฐมนตรีแห่งกราดรภาพด้านวัฒนธรรม” (ministre de la fraternité culturelle)⁸

การศึกษาผลงานโดยรวมของอ็องเดร มาล โรซ์ในหลายลักษณะ โดยเฉพาะด้านการเป็นนักเขียน นักวิจารณ์ศิลปะ และรัฐมนตรี ทำให้เราตระหนักถึงความสำคัญของมาล โรซ์ ในฐานะนักวัฒนธรรมนิยม นักมนุษยนิยม และนักมนุษยศาสตร์ที่ทรงพลังทางปัญญา ที่ควรแก่การศึกษาให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไปอีก

ข้อเสนอแนะสำหรับผู้สนใจศึกษาชีวิตและงานของอ็องเดร มาล โรซ์ เพื่อขยายความรู้ความเข้าใจแก่คนไทยในประเด็นที่ผู้วิจัยยังไม่ได้นำมาศึกษาอย่างละเอียด ได้แก่

1. อ็องเดร มาล โรซ์ นักศิลปะเปรียบเทียบ ผู้ให้ความสำคัญแก่อารยธรรมเอเชียและผู้ลดล้างคำกล่าวของคิปลิง(Kipling) ที่ว่า “ตะวันออกและตะวันตกไม่มีวันที่จะพบกันได้”
2. “อ็องเดร มาล โรซ์กับโกยา” เนื่องจากมาล โรซ์แยกศึกษาชีวิตและผลงานของศิลปินสเปน (ซึ่งเป็นที่ชื่นชอบของเขา รวมทั้งของโบลเดอร์ มาเนต์และปิกัสโซ) เป็นการเฉพาะ แต่ผู้วิจัยได้แต่กล่าวถึงอย่างกว้างๆเท่านั้น
3. อ็องเดร มาล โรซ์กับสถาปัตยกรรมนานาชาติทั้งในอดีตและปัจจุบัน ซึ่งเป็นงานทัศนศิลป์อีกสาขาหนึ่งที่มาล โรซ์สนใจและเขียนถึงไว้มาก
4. อ็องเดร มาล โรซ์กับแจ็ก ลอง (Jack Lang) (ซึ่งเป็นรัฐมนตรีวัฒนธรรมที่ดำรงตำแหน่งยาวนานรวม 10 ปี สมัยประธานาธิบดีฟรองซัวส์ มิแตรองด์ (François Mitterrand)ซึ่งมีผลงานด้านวัฒนธรรมโดดเด่นไม่แพ้มาล โรซ์)
5. นโยบายวัฒนธรรมของประเทศฝรั่งเศสนับตั้งแต่ค.ศ. 1959 จนถึงปัจจุบัน
6. เปรียบเทียบนโยบายวัฒนธรรมฝรั่งเศสกับนโยบายวัฒนธรรมของประเทศไทย

เชิงอรรถบทสรุป

¹สดชื่น ชัยประสาธน์ **ชาร์ลส์ โบคแลร์ กวีและนักวิจารณ์ศิลปะ** อ่างแก้ว, หน้า 77, 223.

²Michaël de Saint-Cheron, **Malraux le ministre de la fraternité culturelle**, Paris : éditions Kimé, 2009, p.88

³Michel Temman, **Le Japon d'André Malraux**, Arles : éditions Philippe Piquier, 1997 pp.191-201.

⁴Kiyoshi Komatsu (1901-1962), "letter du 13 juin 1960", citée in Michel Temman, op.cit,p. 211.

⁵Michaël de Saint-Cheron, **op.cit**, p.46.

⁶Marylise Ortiz (dir.) **Paroles d'élus. Les secteurs sauvegardés**, op.cit, pp.36-39

และบทความของสดชื่น ชัยประสาธน์, "กฎหมายมาลโรซ์" ใน **จุดสารอิโคโมสไทย** ฉบับที่ 24 มกราคม-เมษายน 2556

⁷Michaël de Saint-Cheron, op. cit, p.57

⁸Ibid, p.43